

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

PECULIARITIES OF INTERNATIONAL COOPERATION FOR PREVENTING AND COMBATING TRANSNATIONAL ECONOMIC CRIME

Леган І.М., к.е.н., доцент,
завідувач кафедри психології та соціального забезпечення
Державний університет «Житомирська політехніка»

Стаття присвячена визначенню кримінологічних засад запобігання та протидії транснаціональній економічній злочинності. Доведено, що транснаціональна злочинність у сфері економічної діяльності стала проблемою, над вирішенням якої працюють науковці, практики, політики, фахівці-правознавці, громадські організації. У статті визначено основні ознаки, що є характерними для транснаціональної економічної злочинності. Доведено, що транснаціональна економічна злочинність включає в себе сукупність декількох десятків складів злочинів, що передбачені чинним Кримінальним кодексом України та вчинені шляхом укриття нелегальних доходів, отриманих злочинним шляхом, розкрадань, незаконного міжнародного підприємництва, контрабанди, фальшивомонетництва та підробкою валюти, шахрайства з фінансовими ресурсами, що охоплюють різні сфери діяльності та господарювання та включають в себе транснаціональний компонент (вчинені на території різних країн; особами, що проживають або являються громадянами різних країн). Охарактеризовано найбільш популярні в Україні види транснаціональних економічних злочинів. Розглянуто, що однією з головних причин масштабної корупції є те, що шкода заподіяна державі та особиста вигода отримується не внаслідок порушення законів, а за допомогою використання недосконалості законодавства чи наявності існуючих недоліків у ньому. Зазначено, що стандартизація заходів запобігання та протидії транснаціональній економічній організованій злочинності повинна полягати в міжнародно-правовій уніфікації заходів боротьби за допомогою укладення міжнародних договорів з урахуванням особливостей та специфіки правових систем окремих держав-учасників. Доведено, що основні заходи з протидії потрібно зосередити відповідно у внутрішньо-політичній діяльності держав, які повинні бути спрямовані на боротьбу з окремими компонентами та детермінантами даного явища.

Ключові слова: організована злочинність, транснаціональна злочинність, транснаціональна економічна злочинність, організовані злочинні групи, запобігання та протидія, міжнародне співробітництво

The article is devoted to the definition of criminological principles of preventing and combating transnational economic crime. It is proved that transnational crime in the sphere of economic activity has become a problem that scientists, practitioners, politicians, jurists, and public organizations are working to solve. The article identifies the main features that are characteristic of transnational economic crime. It is proved that transnational economic crime includes a set of several dozen corpus delicti, provided by the current Criminal Code of Ukraine and committed by concealing illegal proceeds from crime, theft, illegal international business, smuggling, counterfeiting and counterfeiting, covering different areas of activity and management and include a transnational component (committed in different countries; persons living or being citizens of different countries). The most popular types of transnational economic crimes in Ukraine are described. It is considered that one of the main causes of large-scale corruption is that the damage caused to the state and personal gain is not due to violations of the law, but through the use of imperfections in the legislation or the presence of existing shortcomings in it. It is noted that the standardization of measures to prevent and combat transnational economic organized crime should consist in the international legal unification of measures to combat by concluding international agreements, taking into account the peculiarities and specifics of the legal systems of individual member states. It is proved that the main countermeasures should be concentrated in the domestic political activities of states, which should be aimed at combating certain components and determinants of this phenomenon.

Key words: organized crime, transnational crime, transnational economic crime, organized criminal groups, prevention and counteraction, international cooperation

Транснаціональна економічна злочинність, будучи глобальною проблемою для світової спільноти, має безпосередній вплив на функціонування економічних систем конкретних держав. Відповідно, протидія даному негативному явищу – це завдання не тільки світової спільноти в цілому, але й окремих держав зокрема. У цьому напрямку міжурядові організації прийняли ряд дій та заходів, які закладають основу протидії та запобіганню цього виду злочинності на внутрішньодержавному рівні.

Транснаціональна економічна злочинність являє собою складне антисоціальне явище, яке не має державних кордонів та виводить кримінальну ситуацію на абсолютно новий рівень розвитку та вимагає оперативності та невідкладності законодавчих та організаційно-управлінських дій, а також залучення значних матеріальних ресурсів.

Відсутність комплексних досліджень проблематики, пов'язаної з питаннями міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній економічній злочинності констатує про брак уваги сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених до проблеми транснаціональних злочинів у сфері економіки. Варто відзначити, що транснаціональна економічна злочинність поняття достатньо нове та все ще не набуло широкого розповсюдження та сутнісного наповнення значення його сутності.

Транснаціональна економічна злочинність – сукупність злочинів із використанням нелегальних міжнародних економічних відносин, основною метою діяльності яких є одержання надприбутків. Найбільш розповсюдженими видами таких злочинів є легалізація (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом, підробка грошових коштів банківських карток, цінних паперів, фальшування грошових коштів, корупція в державних органах, реалізація незаконних операцій з переказу великих сум грошових коштів за кордон, незаконний авто бізнес, контрабанда валюти, дорогоцінних металів та каміння, історичних та культурних цінностей з можливістю подальшої їх легкої конвертації.

Російський вчений Д.Н. Юхнович на основі аналізу міжнародних актів і різних точок зору дослідників, до числа ознак, що є характерними для транснаціональної економічної злочинності відносить:

- вищий рівень професійної злочинності і наявність міжнародних зв'язків;
- певна раціональність, яка знаходить прояв в здатності враховувати в своїй діяльності сприятливу ринкову кон'юнктуру (як легальну, так і нелегальну) в одному або декількох державах, високому рівні адаптації до змін в різних сферах життя, багатоваріантності злочинного бізнесу;
- реалізується, як правило, шляхом незаконного переміщення через кордони товарів, грошей, людей,

інформації на основі законних форм здійснення економічної діяльності, а також використання прогалин в зарубіжному законодавстві та значних відмінностей в системах кримінального правосуддя різних країн;

- залучення у кримінальну діяльність осіб з достатньо високим рівнем певної економічної професійної підготовки, а також спеціалізація учасників злочинних формувань на конкретних видах економічної діяльності;

- мотивація при скоєнні злочинів - отримання суттєвої або максимальної економічної вигоди, в силу чого в сферу даного виду злочинності потрапляють виключно ті види діяльності, які здатні принести надвисокі прибутки [9, с. 72].

Транснаціональна економічна злочинність – це сукупність декількох десятків складів злочинів, що передбачені чинним Кримінальним кодексом України та вчинені шляхом укривання нелегальних доходів, отриманих злочинним шляхом, розкрадань, незаконного міжнародного підприємництва, контрабанди, фальшивомонетництва та підбурювання валюти, шахрайства з фінансовими ресурсами, що охоплюють різні сфери діяльності та господарювання та включають в себе транснаціональний компонент (вчинені на території різних країн; особами, що проживають або являються громадянами різних країн тощо). Деякі автори цілком обгрунтовано відносять до складу транснаціональних економічних злочинів і корисливі посадові злочини, особливо хабарництво та корупцію.

Транснаціональна економічна злочинність часто поєднує в собі різні форми злочинів, і в цьому одна з її характерних рис. Розглянемо інші ознаки злочинних діянь у цій сфері:

- злочинці переслідують корисливі цілі та особисті інтереси;

- транснаціональні економічні злочини можуть реалізуватися в рамках професійної діяльності, часто з використанням службових повноважень;

- зазвичай ці види реалізуються організованою групою осіб та носять колективний характер (підготовка до злочину здійснюється більш ретельно та ефективно, діяльність напрямку пошуку нових каналів отримання та збуту викрадених речей, предметів, інформації постійно розширюється);

- висока латентність злочинів (прихований характер) – розкривати транснаціональні економічні злочини стає все складніше через постійний розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій;

- удосконалення рівня злочинності (транснаціональні економічні злочини з кожним роком стають все більш інтелектуальними і складними);

- жертви злочинів часто залишаються анонімними, адже спрямовані не на конкретних осіб, а на суспільство або держави в цілому;

- в результаті подібних діянь серйозно страждають інтереси держав, сфери приватної підприємницької діяльності та фізичних осіб;

- формування продуманої системи легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом (незаконно отримані кошти вводять в обіг,кладають в легальний бізнес, неправомірно вивозять за кордон);

- транснаціональні економічні злочини часто відрізняються множинним, тривалим, систематичним характером.

Найбільшого поширення в Україні мають такі види транснаціональних економічних злочинів:

- незаконне або нелегальне транснаціональне підприємництво;

- незаконні міжнародні фінансові операції з метою ухилення від сплати податків;

- легалізація доходів та іншого майна, отриманих злочинним шляхом через підставні міжнародні фірми;

- шахрайство з фінансовими ресурсами, валютними коштами (включаючи кібершахрайство);

- злочини у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- контрабанда (в тому числі автомобілів та інших транспортних засобів);

- підбурювання валютних коштів та фальшивомонетництво;

- незаконне ведення банківської діяльності.

Зростання кількості транснаціональних економічних злочинів викликані низкою факторів, як політичного та економічного, так і організаційно-правового та соціально-психологічного характеру.

Політичні фактори достатньо серйозно впливають на рівень транснаціональної економічної злочинності. Нестабільний політичний режим, корупційність, продажність і підкупність чиновників державних органів, прогалини в законодавстві та недоліки кримінально-правових норм – це і багато іншого сприяє її розвитку.

До економічних чинників можна віднести істотне розшарування громадян за матеріальним становищем, послаблення економіки держави, відсутність можливостей досконалого регулювання економіки, неефективну роботу податкових та митних служб.

До організаційно-правових чинників належить незлагоджена робота структур дізнання, попереднього слідства, судових інстанцій та прокуратури, нестача відповідних ресурсів у правоохоронних органах, велика плінність кадрів, що знижує ефективність її діяльності [5, с. 269].

Соціально-психологічні фактори обумовлені низьким рівнем правосвідомості, відсутністю солідарності населення із кримінально-правовими заборонами за більшість економічних злочинів, правовий нігілізм, втрата довіри до правоохоронних органів, що займаються розслідуванням таких видів злочинів.

За вітчизняними даними кримінологічних досліджень, двоє із трьох засуджених за економічні злочини в Україні мали середню та вищу освіту. Основну групу економічних злочинців складають особи від 30 років, які займають матеріально-відповідальні та відповідальні посади. Для більшості посадових та господарських злочинів властиве вчинення злочину вперше.

Деякі вітчизняні вчені вказують про неможливість здійснення діяльності, пов'язаної із легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, без наявності корумпованих зв'язків із працівниками апарату державної влади й управління, а також правоохоронних органів. Так, Аркуша Л.І. залежно від ієрархічного становища державних службовців і сфер діяльності розрізняє такі види корупції: корупція у сфері бізнесу, або корупція у сфері державного управління (контрольна корупція, дозвольна корупція, розподільча корупція); корупція у політиці; корупція у побутовій сфері; корупція у приватному секторі [3, с. 13].

Корупція істотно пов'язана із організованою злочинністю, проникаючи у структури державної влади та використовуючи їх для створення необхідних умов.

Не можливо не погодитися із думкою Карпова Н.С. про те, що «корупція як явище сьогодення є особливим, специфічним соціальним конфліктом, що існує на межі економіки і права. Специфіка його полягає в тому, що він неминуче виникає між економічними відносинами, котрі об'єктивно розвиваються, та нормами права, що їх регулюють. Наслідки корупції завжди соціально значущі. Однією з головних причин масштабної корупції є те, що шкода заподіяна державі й наявна особиста вигода отримується не внаслідок порушення законів, а за допомогою використання недосконалості законодавства чи недоліків у ньому» [3, с. 18].

За даними Європейської комісії масштаб корупції у країнах ЄС вражає, корупція обходить економіці Євро-союзу у €120 млрд. щорічно, що спів мірно з бюджетом ЄС. Серед 28 країн Європейського Союзу найбільш поширеною ця проблема є у Болгарії, Румунії та Італії [8].

Уніфікація ознак діянь, за які передбачено кримінальну відповідальність, в нормах кримінального права різних держав є одним із засобів запобігання, протидії та боротьби із транснаціональною економічною злочинністю, так як злочинні угруповання активно використовують значні відмінності в законодавствах держав з метою здійснення своєї кримінальної діяльності. Очевидно, що певний стандарт в даному напрямі правотворчості повинен встановлюватися нормами міжнародного права. Дана ідея в цілому має відповідну реалізацію.

Україна вже мала досвід зволікання з прийняттям ефективних заходів з протидії «відмиванню» у 2002 році, що призвело до того, що група FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering – Цільова група з фінансових заходів у сфері відмивання доходів) включила нашу державу до чорного списку країн, що не співпрацюють із міжнародним співтовариством у питаннях боротьби із цим негативним явищем і не сприяють спільним міжнародним зусиллям у напрямку подолання цієї проблеми. Однак, у 2004 році експерти цієї ж авторитетної організації оцінили роботу, проведену Україною у цій сфері як задовільну, і виключили нашу державу із цього списку. При цьому, проведений аналіз стосувався не тільки адаптації законодавства, але й реальних показників того, що вітчизняна система фінансового контролю працює ефективно.

Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ) (англ. Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF) – це міжурядова організація, яка займається виробленням світових стандартів в сфері протидії відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму, а також здійснює оцінки відповідності національних систем протидії відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму цим стандартам.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року встановила, що «заходи боротьби з відмивання коштів» повинні передбачати те, що держави-учасниці встановлюють всеосяжний

внутрішній режим регулювання й нагляду за діяльністю банків і небанківських фінансових установ. Проте, окрім цього у напрямку запобігання та протидії транснаціональній економічній злочинності держави повинні застосовувати як внутрішні заходи, рекомендовані міжнародними нормами, так і можливості співпраці з іншими державами у протидії цьому негативному явищу [4].

Діяльність міжнародних організацій та укладання відповідних міжнародних договорів у даній сфері не є єдиним засобом вирішення проблеми, так як дані заходи протидії не охоплюють весь спектр складових явища, не можуть вирішити певні проблеми, що виникають через специфіку засобів, задіяних в реалізації транснаціональної економічної злочинності. У даному напрямі важлива діяльність кожної держави. Існуючі труднощі на шляху протидії та запобігання цьому виду злочинності пов'язані із відмінностями правових систем країн, відмінностями у трактуванні караності та некараності діянь, відмінностями в культурі правосуддя тощо. Зокрема, деякі держави до сих пір не визнають допустимість в суді доказів, отриманих за допомогою інформаторів із злочинного середовища [3, с. 16]. У той же час для ефективної протидії транснаціональній економічній злочинності даний метод є необхідним, так як він має значення не тільки для процесу доказування у конкретній кримінальній справі, а й для боротьби з явищем в цілому, так як дозволяє вивчити ситуацію зсередини.

Отже, стандартизація заходів запобігання та протидії транснаціональній економічній організованій злочинності повинна полягати в міжнародно-правовій уніфікації заходів боротьби за допомогою укладення міжнародних договорів з урахуванням особливостей та специфіки правових систем окремих держав-учасників. Але, основні заходи з протидії потрібно зосередити відповідно у внутрішньополітичній діяльності держав, які повинні бути спрямовані на боротьбу з окремими компонентами та детермінантами даного явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kale R.S. International police communications. J Inst Electron Telecommun Eng. 1974. № 20, Volume 10, pp. 504–506.
2. Аркуша Л. І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Л. І. Аркуша; наук. консультант В.П. Бахін; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 40 с.
3. Карпов Н. С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності : автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Н. С. Карпов. Київ : Б. в., 2008. 32 с.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної економічної злочинності від 15.11.2000 (ратифікована Україною 04.02.2004). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
5. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. – К.: Національна академія управління, 2010. 496 с.
6. Лєган І.М. Міжнародно-правові стандарти права особи на безоплатну правову допомогу та їх імплементація у законодавстві України / Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 5 (34). 2020. С. 156–159.
7. Лєган І.М. Організовані злочинні групи як суб'єкт скоєння транснаціональних злочинів / *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №4. С. 294–297.
8. Масштаб корупції у всіх 28 країнах ЄС вражає уяву. URL: https://zib.com.ua/ua/print/70050-masshtab_korupcii_u_vsih_28_krainah_es_vrazhae_ujavu.html
9. Юхнович, Д. Н. Транснациональная экономическая преступность: понятие, её виды и признаки. // Актуальные проблемы российского права. 2015. № 4 (53). С. 193.